

УДК 334.78:339.9

МУЛЬТИНАЦІОНАЛЬНІ КОРПОРАЦІЇ В ЕКОНОМІЦІ КРАЇН, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ: СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ

Марина Савченко; Анна Гриб; Анастасія Соболева

Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, Україна

Резюме. Роль мультинаціональних корпорацій в економіці країн, що розвиваються, є дуже важливою темою для дослідження, оскільки вони мають значний вплив на розвиток індустрії, торгівлі та інших сфер економіки цих країн. Доступ до ринків, нижчі витрати на виробництво та досвід роботи на місцевих ринках – це лише деякі переваги, які використовують мультинаціональні корпорації, коли беруть участь у міжнародній торгівлі. Вони створюють виробничі потужності в різних країнах, щоб скористатися цими перевагами. Перш за все, МНК можуть створювати нові робочі місця в країнах, що розвиваються, що може позитивно впливати на зменшення безробіття та підвищення рівня життя місцевих жителів. Крім того, корпорації можуть внести значний вклад у розвиток інфраструктури та технологій у цих країнах, що також може стимулювати розвиток інших галузей економіки. Проте деякі критики вказують на негативний вплив МНК на країни, що розвиваються. Одним з найпоширеніших критеріїв є те, що вони можуть експлуатувати місцеву робочу силу, працюючи з низькими зарплатами та поганими умовами праці, що порушує права працівників і знижує їх соціальний статус. Крім того, МНК можуть мати монополістичний вплив на ринок, знижуючи конкуренцію та впливаючи на ціни на товари та послуги. Стаття присвячена визначенню світових тенденцій діяльності мультинаціональних корпорацій, зосереджуючись на таких аспектах, як міжнародна торгівля та прямі іноземні інвестиції. Обґрунтовано, що мультинаціональні корпорації стають все більш активними у веденні міжнародної торгівлі, розміщуючи виробництво та обслуговуючи ринки в різних країнах. Для країн, що розвиваються, залучення іноземних інвестицій є ключовим компонентом економічного процвітання і їхнього вбудовування у глобальні ланцюги створення доданої вартості. Отже, хоча транснаціональні корпорації можуть мати позитивний вплив на економіку країн, що розвиваються, необхідно звертати увагу на їхні дії та вплив на соціальний та економічний розвиток цих країн, що й зумовило вивчення даного питання. Теоретико-методологічною базою проведення дослідження стали напрацювання вітчизняних та закордонних вчених. Результати отримані за рахунок застосування системи методів: метод логічного аналізу дозволив вибудувати логіку дослідження; дедукції – для виокремлення окремих чинників, що впливають на діяльність МНК; узагальнення та синтезу – для визначення глобальних трендів функціонування МНК у країнах, що розвиваються. Графічний метод дозволив візуалізувати отримані результати дослідження.

Ключові слова: мультинаціональні корпорації, транснаціоналізація, транснаціональний капітал, економіка країн, монополістичний вплив, капітал, іноземні інвестиції, міжнародні компанії.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.04.182

Отримано 03.06.2023

UDC 334.78:339.9

MULTINATIONAL CORPORATIONS IN THE ECONOMIES OF DEVELOPING COUNTRIES: GLOBAL TRENDS AND DOMESTIC REALITIES

Maryna Savchenko; Anna Hryb; Anastasia Soboleva

Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

Summary. The role of multinational corporations in the economy of developing countries is a very important topic for research, as they have a significant impact on the development of industry, trade and other areas of the economy of these countries. Access to markets, lower production costs, and experience in

local markets are just some of the advantages that multinational corporations use when they engage in international trade. They are setting up manufacturing facilities in different countries to take advantage of these benefits. First of all, MNCs can create new jobs in developing countries, which can have a positive effect on reducing unemployment and raising the standard of living of local residents. In addition, corporations can make a significant contribution to the development of infrastructure and technology in these countries, which can also stimulate the development of other sectors of the economy. However, some critics point to the negative impact of MNCs on developing countries. One of the most common criteria is that MNCs can exploit the local workforce, working with low wages and poor working conditions, which violates workers' rights and lowers their social status. In addition, MNCs can have a monopolistic influence on the market, reducing competition and influencing the prices of goods and services. The article is devoted to the determination of global trends in the activities of multinational corporations, focusing on such aspects as international trade and foreign direct investment. It is justified that multinational corporations are becoming more and more active in conducting international trade, locating production and serving markets in different countries. For developing countries, attracting foreign investment is a key component of economic prosperity and their integration into global value chains. Therefore, although transnational corporations can have a positive impact on the economy of developing countries, it is necessary to pay attention to their actions and influence on the social and economic development of these countries, which is what led to the study of this issue. The theoretical and methodological basis of the research was the work of domestic and foreign scientists. The results were obtained due to the application of a system of methods: the method of logical analysis made it possible to develop the logic of the research; deductions – to identify individual factors affecting the activity of MNCs; generalization and synthesis – to determine global trends in the functioning of MNCs in developing countries. The graphic method made it possible to visualize the obtained research results.

Key words: multinational corporations, transnationalization, transnational capital, economy of countries, monopolistic influence, capital, foreign investments, international companies.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.04.182

Received 03.06.2023

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується стрімкою транснаціоналізацією світового господарства, а діяльність міжнародних корпорацій збільшує масштаби глобалізації. Мультинаціональні корпорації (МНК) у процесі розширення й поглиблення виробничих зв'язків між підприємствами різних країн виступають важливою ланкою розвитку міжнародних економічних відносин, здійснюють різноспрямований вплив на функціонування світового господарства, стан економічних суб'єктів і підсистем та займають особливий статус у системі сучасного глобалізованого ринку. З 2014 р. ООН у своїх звітах перестала використовувати термін «МНК – транснаціональна корпорація», замінивши його поняттям «мультинаціональне підприємство – MNE (Multinational Enterprise)» або «мультинаціональна корпорація – MNK (Multinational Corporation)».

Зростання ролі мультинаціональних корпорацій у світовій економіці має глобальний характер. Економічна лібералізація, що відбувається майже в усіх країнах, створює сприятливі умови для розвитку МНК. Діяльність її призводить до поглиблення спеціалізації та кооперації між компаніями в різних країнах, що, у свою чергу, сприяє взаємозв'язку та взаємозалежності національних економік.

Аналіз найбільших економічних структур світу, серед яких держава оцінювалася згідно з розміром ВВП, а найбільші корпорації за оборотом своєї діяльності, згідно з інформацією за 2022 р. показали, що в складі 100 таких структур увійшли 59 держав і 41 корпорація (ВВП по країнах оцінювався за даними МВФ, в основі оцінок компаній лежав рейтинг Fortune Global 500).

Оборот найбільших МНК світу поширюється на ВВП багатьох держав, а ці компанії істотно впливають на розвиток глобальної економіки. Масштаби діяльності найбільших МНК колосальні. Ринкова турбулентність знизила мінімальну ринкову вартість, що враховувалася в списку 2022 р., до 7,6 млрд дол. проти з 8,26 млрд дол. у 2021 р., але мінімум за рештою показників зріс порівняно з минулим роком [1].

Згідно з 19-м щорічним рейтингом Forbes Global 2000 в 2022 р. на 2000 найбільших публічних компаній з 58 країн у сумі надходило понад 47,6 трлн дол. США річного доходу, 5,0 трлн дол. прибутку, 233,7 трлн дол. активів і 76,5 трлн доларів ринкової капіталізації. США мають найбільшу кількість компаній Forbes Global 2000 – 590 компаній, за ними йдуть Китай/Гонконг (351) і Японія (196) [1].

У склад кожної з цих 100 найбільших корпорацій світу входить у середньому 549 філій у 74 державах, у загальному 68 офшорних компаній, 19 холдингових компаній. Структури власності компаній характеризуються в середньому 7 ієрархічними рівнями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню аспектів транснаціоналізації світової економіки присвятили свої праці ряд авторів, зокрема Д. О. Ткаченко [2], О. В. Мадараш [3], В. І. Ляшенко [4], І. В. Скавронська [3], Г. Н. Алішов [5], А. В. Качур [6], Д. М. Могилко [6] та багато інших. Проте, не дивлячись на вагомий напрацювання у даній сфері, ряд питань залишаються не вирішеними. Це стосується, зокрема, усіх векторів впливу транснаціоналізації на розвиток як світової економіки в цілому, так і окремих країн.

Метою дослідження є вивчення ролі мультинаціональних корпорацій в економіці країн, що розвиваються з урахуванням їх впливу на зростання економіки, розвиток місцевих компаній та соціально-економічний розвиток населення.

Постановка завдання. Для досягнення поставленої мети слід вирішити такі наукові завдання:

- дослідити теоретичне підґрунтя розвитку транснаціоналізації та МНК;
- сформулювати етапізацію еволюційного розвитку транснаціонального капіталу і МНК;
- систематизувати фактори, що впливають на транснаціоналізацію економіки;
- обґрунтувати особливості функціонування МНК у країнах, що розвиваються, та їхній вплив на економіку.

Методологія дослідження базується на комбінуванні теоретичних та емпіричних, кількісних і якісних методів. Для вирішення поставлених завдань використано такі методи: аналіз, синтез, узагальнення, індукція, аналогія, системний підхід.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку світової економіки транснаціоналізація призводить до виникнення нових різнорівневих взаємозалежностей, оскільки все більша частина ресурсів, виробничих потужностей різних галузей національних економік включаються в сферу транснаціональної діяльності, визначаючи місце країн у міжнародному розподілі праці.

Поява мультинаціональних корпорацій у світовій економіці означає вихід корпоративних структур на якісно новий рівень, визначальною ознакою якого є повна втрата капіталом національної прив'язки. Рушійними факторами інтернаціоналізації бізнесу є: насиченість внутрішніх ринків і посилення конкуренції на внутрішніх ринках; поява нових ресурсних можливостей, пов'язаних із нижчими факторними витратами виробництва в інших країнах; сприятливий інвестиційний клімат в інших країнах; розвиток міжнародної бізнес-інфраструктури та комунікаційних систем; заохочення експорту капіталу; бажання розподілити ризик між великою кількістю продуктів і ринків.

Ранні історичні витоки мультинаціональних корпорацій можна віднести до великих колоніальних та імперіалістичних операцій, заснованих у Західній Європі, особливо в Англії та Голландії, які почалися в XVI ст. і тривали протягом кількох століть. Такі фірми, як Британська Ост-Індська торгова компанія були створені для просування торговельної діяльності своїх країн або придбання територій на Далекому Сході, в Африці та Америці. Однак багатонаціональна стратегія була широко прийнята лише після промислової революції в дев'ятнадцятому столітті. Прагнення до таких ресурсів, як мінерали, нафта і продукти харчування, а також тиск з метою

захисту або розширення ринків збуту підживлювали міжнародну експансію фірм майже виключно зі США й кількох країн Західної Європи протягом XIX початку XX ст. Більшість цих корпорацій розташовувалися в країнах, що розвиваються, наприклад, в Латинській Америці.

З 1950-х років банки почали активно фінансувати глобальну експансію, що ще більше сприяло зростанню таких компаній. Більше того, через розмір цих компаній і величезне багатство, інвестоване в країни, що розвиваються, уряди цих країн стояли в черзі, щоб залучити транснаціональні корпорації, що збільшило кількість транснаціональних компаній.

Теоретичне підґрунтя транснаціоналізації світового господарства представлено на рис. 1.

Рисунок 1. Узагальнення теоретичних підходів до проблем виникнення МНК

Джерело: побудовано авторами на основі [10].

Засновником теоретичних підходів до міжнародного бізнесу вважається британський економіст Дж. Даннінг [8]. Він досліджував транснаціональні корпорації з 1950-х років та розробив еклектичну парадигму та OLI-переваги як подальший розвиток теорії інтерналізації. Еклектична парадигма і теорія інтерналізації як частина еклектичної парадигми і в даний час є найбільш загально визнаною теоретичною основою міжнародного бізнесу. Ряд дослідників продовжують розвивати й інші концепції транснаціоналізації, зокрема організаційну еволюційну теорію та створення багатоциклової моделі процесу еволюції МНК [9]. Але більшість зусиль все ж присвячені розвитку еклектичної парадигми [9] та теорії інтерналізації [10]. Існує також точка зору про необхідність об'єднання різних теоретичних підходів з метою перетворення теорії інтерналізації на загальну теорію міжнародного бізнесу.

У процесі становлення та еволюційного розвитку транснаціонального капіталу і МНК як форми функціонування транснаціонального капіталу виділяють кілька етапів, пов'язаних із формами експансії та напрямками торгово-виробничої діяльності МНК (рис. 2).

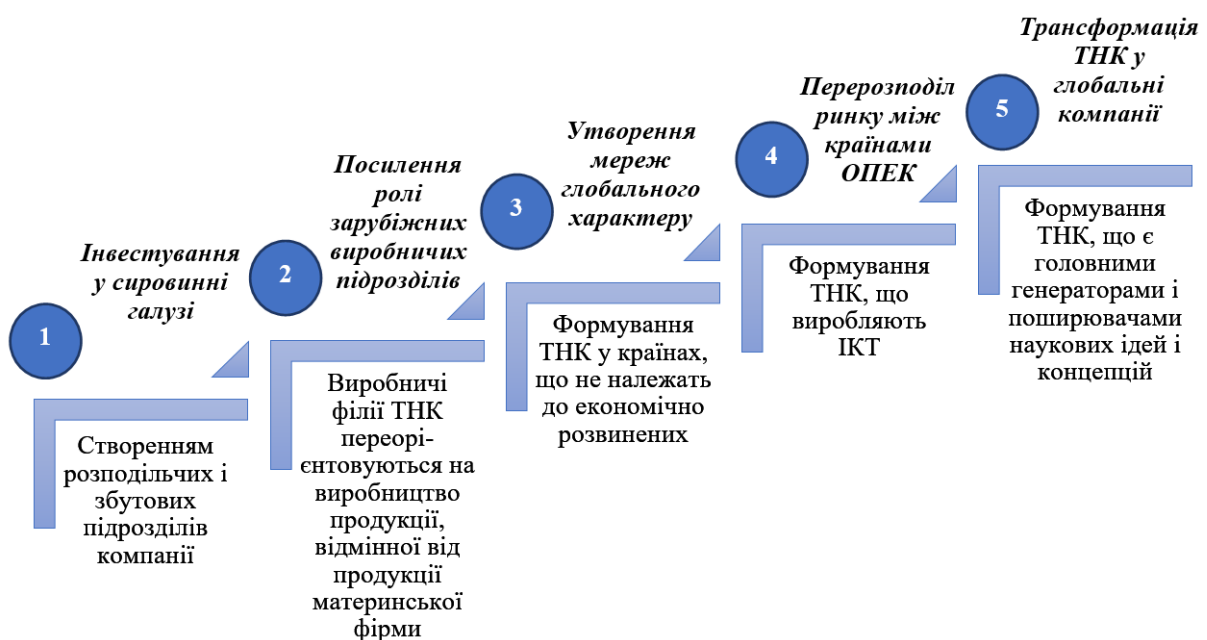

Рисунок 2. Еволюційний розвиток транснаціонального капіталу і МНК

Джерело: побудовано авторами.

На першому етапі транснаціоналізації діяльності великих промислових компаній відбувався процес інвестування передусім у сировинні галузі іноземних економік. Він супроводжувався створенням у цих країнах розподільчих і збутових підрозділів компанії, що інвестувала. Хронологічно перший етап охоплює період з другої третини XIX ст. – першу половину XX ст.

Другий етап еволюції МНК пов'язаний із посиленням ролі зарубіжних виробничих підрозділів МНК та інтеграції зарубіжних виробничих і збутових операцій. Виробничі зарубіжні відділення спеціалізувалися передусім на виробництві продукції, що вироблялася материнськими фірмами. Із диференціацією попиту й посиленням інтеграційних процесів у різних регіонах світу, виробничі філії МНК все більш переорієнтовуються на виробництво продукції, відмінної від продукції материнської фірми, а збутові підрозділи – на обслуговування регіональних ринків. Прямі зарубіжні інвестиції у повоєнні роки збільшувалися дуже швидко, що було прямо пов'язано з

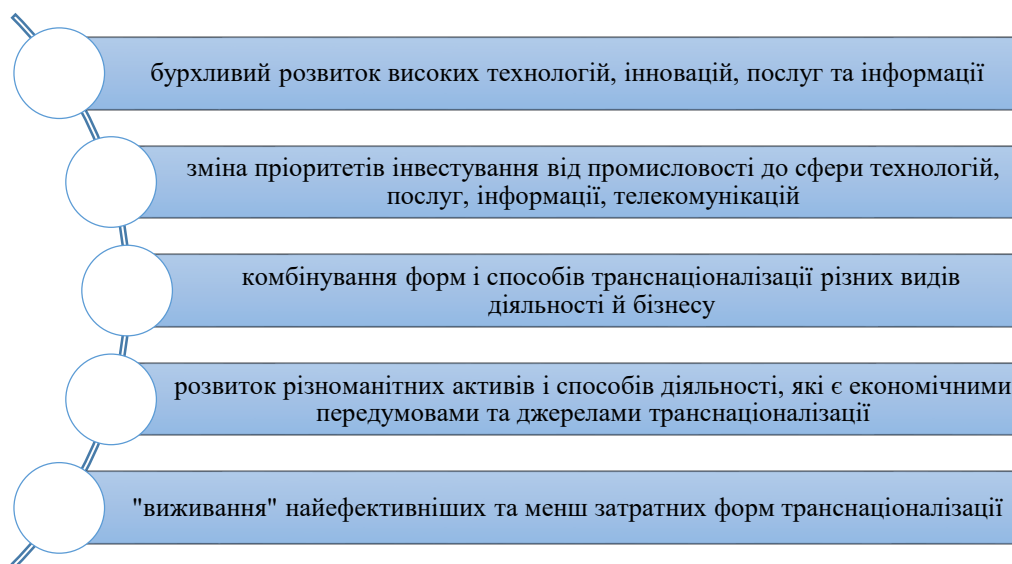
діяльністю МНК. Найбільшою інвестуючою країною були США, вони спрямовували інвестиції переважно у країни, що розвиваються.

На сучасному, третьому етапі, стратегія МНК характеризується прагненням до утворення мереж внутрішньофірмових зв'язків регіонального, а часто й глобального масштабу. В рамках внутрішньофірмових зв'язків інтегруються наукові дослідження та розробки, матеріальне забезпечення, виробництво, розподіл і збут. Особливістю третього етапу є формування МНК у країнах, що не належать до економічно розвинених. Нині капітал активно вивозиться компаніями з відносно просунутих країн Азії та Латинської Америки (насамперед з Тайваню, Південної Кореї, Сінгапуру, Бразилії). Найбільші компанії цих країн експортують капітал з метою розширення сфер своєї діяльності, використання трудових ресурсів або науково-технічних досягнень приймаючих країн для отримання вищих прибутків.

Четвертий період (1970–1980 рр.) охоплює час енергетичної кризи і ліквідації її наслідків. Це період часткового перерозподілу ринку між нафтовими компаніями країн-членів ОПЕК і західними нафтогазовими компаніями. З четвертим етапом пов'язують також стрімкий прогрес у розвитку комп'ютерних технологій, який створив передумови для формування мультинаціональних компаній нового типу – таких, що виробляють комп'ютерну техніку, програмні продукти та розповсюджують інформаційні технології по всьому світу.

П'ятий етап (з 1985 р. й донині) пов'язаний із трансформацією транснаціональних корпорацій в глобальні компанії. Головну роль у виборі місць для створення дочірніх фірм відіграє аналіз виробничих витрат, які, як правило, нижчі в країнах, що розвиваються; продається ж продукція там, де на неї найвищий попит, головним чином, у розвинених країнах. Спираючись на сучасну науку й інноваційний бізнес, МНК п'ятого покоління виступають головними генераторами і поширювачами наукових ідей і концепцій.

Найбільший вплив на процеси транснаціоналізації у цей період мали такі фактори (рис. 3).

Рисунок 3. Фактори впливу на процеси транснаціоналізації світового господарства

Джерело: побудовано авторами.

Транснаціоналізація як економічний процес є кульмінацією глибокого змішування економік різних країн. Глобалізація прискорює зміни у світовій економіці

6. Kachur A. V., Mohylko D. M. (2018). TNK ta yikh rol u suchasnykh mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosynakh [TNCs and their role in modern international economic relations]. *Ekonomika i suspilstvo*. Vol. 19. P. 55–62. URL: http://economyandsociety.in.ua/journals/19_ukr/9.pdf (accessed: 22 May 2023).
7. Mykhailyshyn L. I. (2016). *Transnatsionalizatsiia svitovoi ekonomiky: innovatsiinyi aspekt: monohrafiia* [Transnationalization of the world economy: an innovative aspect]. Vinnytsia: DonNU. 314 p. [In Ukrainian].
8. Dunning J. H. (1993). *Multinational Enterprises and the Global Economy*. Wokingham: Addison-Wesley, 687 p.
9. Dunning J. H. (1980). Theory of International Production: Some Empirical Tests. *Journal of International Business Studies*. Vol. 11. No. 1. P. 9–31. DOI: <https://doi.org/10.1057/palgrave.jibs.8490593>
10. Dunning J. H. (1988). The theory of international production. *The International Trade Journal*. Vol. 3. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/08853908808523656?journalCode=uitj20> (accessed: 30 May 2023).
11. World Investment Report 2022. URL: <https://dia.dp.gov.ua/yunktad-dopovid-pro-svitovi-investici%D1%97-2022/> (accessed: 28 May 2023).
12. Foreign direct investment by transnational corporations can produce major benefits, if the right government policies are in place. URL: <https://unctad.org/press-material/foreign-direct-investment-transnational-corporations-can-produce-major-benefits-if> (accessed: 27 May 2023).
13. Naidorzhchi brendy svitu 2022 roku. URL: <https://thepage.ua/ua/news/najdorzhchim-brendom-svitu-2022-viznali-apple-brand-directory> (accessed: 30 May 2023).
14. Mind.ua. Podatastata: Skilky podatkov i de platyat velyki korporatsii? URL: <https://mind.ua/openmind/20215341-podatastata-skilki-podatkov-i-de-platyat-veliki-korporaciyi> (accessed: 30 May 2023).